

LÉVAI ÁDÁM

*Az Aperuit illis*¹ kezdetű
Motu Proprio előfutára
Louis Bouyer igeteológiája

Bevezetés

A II. Vatikáni Zsinatot előkészítő teológiai *ressourcement* mozgalom vonalába tartozó Louis Bouyer mellett említhető olyan teológusok nevei mellett, mint pl. de Lubac, Daniélou, Balthasar, Congar vagy Teilhard de Chardin. A kezdetben evangélikus, majd katolikus papként felszentelt Bouyer teológiai víziójának középpontjában a logosztan János evangéliumáig visszavezethető hagyománya áll. Az Ige teológiája a francia teológus számára egy olyan egységesítő princípium, amely lehetővé teszi, hogy a kinyilatkoztatásról, a liturgiáról és a keresztény lelkiségről egységes és mély értelemben beszélhessünk. Művein „ezüst fonálként” húzódik végig az Ige misztériuma, mely az *exitus-reditus* szenttamási keretébe ágyazva egyszerre nevezhető tradicionális és modern szintézisnek.

¹ FERENC PÁPA: *Aperuit illis. Megnyitotta értelmüket kezdetű motu proprio apostoli levele* (2019), Pápai Megnyilatkozások 56., Szent István Társulat, Budapest, 2020.

Habár Bouyer személyesen nem vett részt a zsinati munkában, a dokumentumok végső formájában mégis jól érezékelhető a francia szerzetesteológus életművének hatása. A *Dei Verbum*² dogmatikus konstitúció, majd nyomában később a *Verbum Domini*³ kezdetű apostoli buzdítás olyan igeteológiai erőteret határoz meg, amely a keresztény tanítás és gyakorlat valamenynyí elemét a gyújtópontból, a megtestesülő Logoszból kiindulva értelmezi. Az Ige mint többsíkú, analóg valóság a zsinat tanításának egy teljességgel még fel nem fedezett, kardinális eleme. Soraim a II. Vatikáni Zsinat ilyen irányú recepciójához kívánnak Bouyer életművének fókuszált felidézésével is hozzájárulni.

A 20–21. század szekularizáló tendenciáira kiváló ellenszer Bouyer robosztus igeteológiája, hiszen számára a Fiú örök születése nem elvont dogmatikai tanítás, hanem a szentségek által folyton aktualizálódó adottság. Az ember szellemi fejlődése ettől az üdvöztő isteni cselekvéstől függ. A logosztan hídként is szolgál a protestantizmus és katolicizmus között, természetes ökumenikus irányultság jellemzi. Nem lehet véletlen, hogy ami egyrészt Bouyer mélyebb szintézisteremtő géniuszaként mutatkozik meg, az másfelől a keresztény egység helyreállításához szükséges platformot teremti meg.

² II. Vatikáni Zsinat: *Dei Verbum*, dogmatikai konstitúció az isteni kinyilatkoztatásról (1965), in Diós István (szerk.): *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Szent István Kézikönyvek 2., Szent István Társulat, Budapest, 2000, 407–441.

³ XVI. Benedek pápa: *Verbum Domini*. XVI. Benedek pápa szinódus utáni apostoli buzdítás Isten szaváról az egyház életében és küldetésében a püspököknek, a klérusnak, az Istennek szentelt személyeknek és a laikus hívőknek (2010. szept. 30.), Pápai Megnyilatkozások 47., Szent István Társulat, Budapest, 2011. (ford. Diós István) <http://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=411>

Immár több éve a logosztan forrásvidékeit kutatva örömmel tölt el, hogy a neves francia teológus nem egy ponton megerősíteni látszik szerény következtetéseimet. Ferenc pápa Isten ígéje vasárnapjának ünneprendbe illesztésével mintha maga is fel kívánná hívni a figyelmet ilyen irányú örökségünk kiaknázatlan gazdagságára, amely új ünnep a korábbi Szentírás vasárnapja ünnepünknel jóval tágasabb horizontra nyílik rá (vö. *Aperuit illis*).

1. A szerző

Louis Bouyer (1913–2004) az elmúlt évszázad egy kevésbé ismert, mégis nagyhatású teológusa. Életében negyvenhét monográfia és több mint százhusz tanulmány látott napvilágot. Legismertebb munkája a „tripla trilógiaként” emlegetett *magnum opus*, melynek egyik tagja a Szentháromság személyeit állítja a középpontba: *The Eternal Son (Le Fils Éternel, 1974)*,⁴ *The Invisible Father (Le Père invisible, 1976)*⁵ és *Le Consolateur (1980)*⁶. Az „örök Fiúról” szóló második rész tartalmazza Bouyer Isten Igéjéről szóló tanítását, mint ahogyan a mű alcíme is mutatja: *A Theology of the Word of God and Christology*. Ezen a művön kívül Bouyer egy másik írására támaszkodtunk, melynek címe: *The Word. Church and Sacraments. In Protestantism and Catholicism (1961)*⁷, továbbá a szerzőt tárgyaló másodlagos irodalomra alapozzuk megállapításainkat.

⁴ LOUIS BOUYER: *Le Fils Éternel*, Cerf, Paris, 1974.

⁵ Uő: *Le Père invisible*, Cerf, Paris, 1976.

⁶ Uő: *Le Consolateur*, Cerf, Paris, 1980.

⁷ Uő: *The Word. Church and Sacraments. In Protestantism and Catholicism*, Desclee, New York, 1961.

Bouyer teológiai víziója a II. Vatikáni Zsinatot megelőző francia *ressourcement* mozgalomba illeszthető. A forrásokhoz – a *Szentíráshoz* és az Egyházatyákhoz való visszatérés új lendületet adott a kor istenkeresésének, a zsinati szövegek ugyanis mélyen biblikusak, és gyakran merítenek az ókeresztény kor tanításából. Bouyer gondolkodása lélegzetelállítóan mély és széles körű függetlenül attól, hogy szent vagy profán témákat érint. Írói stílusa erős, és tisztánlátás jellemzi, ha pedig az evangéliumot hirdeti, nem tűr ellentmondást. Habár a francia teológus nem nevezhető a szó szoros értelmében eredeti gondolkodónak – hiszen az Egyház örök igazságairól beszélt és azokhoz tért vissza – frissessége és lelkesedése példaértékű minden későbbi kor számára. A kereszténység hagyományának kincseit eképp helyreállítván, a történelmi egyházakkal való egységet előmozdítva, valamint kiemelve a spirituális teológia tengelyszerepét, Louis Buyer katolikus teológiában betöltött szerepe megkérdőjelezhetetlen.⁸

2. Isten Igéje mint gyűjtőpont

Isten Igéje a francia teológus számára olyannyira központi jelentőségű, hogy Jan Chaim így fogalmaz: „Bouyer tagadhatatlan érdeme az, hogy az egyik legelső teológus volt, aki a keresztény misztérium Isten Igéjétől való függésére rácsodálkozott.”⁹ A zsinat

⁸ JAKE C. YAP: Louis Bouyer and the Unity of Theology, in Gabriel Flynn – Paul D. Murray (szerk.): *Ressourcement. A Movement of Renewal in Twentieth-Century Catholic Theology*, Oxford UP, Oxford, 2012, 289. [<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199552870.003.0020>]

⁹ Uo. 293.

„alkotmányos szövegeinek”¹⁰ szíve, a *Dei Verbum* dogmatikus konstitúció alapján a Logosz építi fel misztikus testét, az Egyházat, mely nem egy egyszerű világi társulás, hanem ezt az Isteni Szót hallgató, a népek köréből kihívott, hierarchikus kommunióban fennálló valóság (*creatura Verbi*). A 20. századi megújulás előtti teológia hajlamos volt a Kinyilatkoztatást a *De Revelatione* c. rubrika alatt tárgyalni, kiszakítva azt megváltástani és kegyelemtani összefüggéséből. Bouyer számára Isten Igéje nem elvont tudástartalom, hanem Jézus Krisztus, Isten teljes feltárulkozása (*total revelation*). Louis Bouyert, ha nem is tekinthetjük kifejezetten a *Dei Verbum* határozat kizárólagos szerzőjének, meg kell említenünk, mint az egyházi hagyományból gazdagon merítő előfutárt. Minden dogmatikai részterület Bouyer igeteológiájába gyökerезik bele, így nem csodálkozhatunk, ha Isten Szava alfája és ómegája az olyan hittitkoknak, mint például a szentségek és az egyház.

Az ágostoni alapokon nyugvó lutheri logosztan is befolyásolta Bouyer gondolkodását, hiszen nem felejtethjük a szerzetes-teológus evangélikus gyökereit. Luther nyomán vallotta, hogy a szentségek látható jelek (*verbum visibile*), az isteni Ige cselekvései az életünkben. Az a gondolat, hogy Isten Igéje nem egyenlő pusztán a *Szentírás* szavaival, előre mutat a *Dei Verbum* dogmatikus konstitúció kinyilatkoztatásról szóló tanítására. Az Ige mint több szinten megnyilvánuló, analóg valóság az isteni önfeltárulkozás egy jóval elmélyültebb szemléletéhez szolgáltat alapot. Isten Igéje elsősorban esemény, mely átalakít bennünket, és

¹⁰ Peter Hünemann használta ezt az analógiát a civil jogtudománytól kölcsönözve. Ld. PUSKÁS ATTILA (szerk.): *Élő kövekből épülő Egyház. Az Egyház természete és küldetése – ekkleziológiai reflexiók*, Szent István Társulat, Budapest, 2011, 20.

a Szentháromság életét oltja belénk. Bouyer elmondása szerint ezt a gondolatot sem Luther, sem Kálvin, de még szellemi örököseik sem dolgozták ki eléggé.¹¹

Az Ige és a szentségek viszonyával kapcsolatban tételmondatként értelmezhetjük az oratoriánus atya gondolatait: „a szentségek valóságának leértékelése magának az Igének a leértékelése”,¹² és mindenfajta szakramentális szelektivizmus a *communio plena* megszakadásával fenyeget. Az Egyház Bouyer szerint szentségi jellegét elvesztve egy tanházzá silányodik, és fennáll a veszélye, hogy Isten Szavát pusztán csak az értelmünkkel igyekszünk megragadni. A kinyilatkoztatás elvont tudástartalomként való értelmezése ugyanis idegen az egyházi hagyománytól, a II. Vatikáni Zsinat – biblikusan is megalapozható – teológiai tanításának jobban megfelel a gondolat, hogy a tudás egyszersmind ismeret is, a transzcendens önközlő bennsőnkben történő munkálkodása. Isten Igéje Bouyer számára ontológiai elsőbbségénél fogva a megszólító alany, az az Én, aki bennünket Te-ként megszólít és üdvözítő dialógusra hív. Martin Buber zsidó filozófus hatását érezhetjük¹³ azzal a különbséggel, hogy Bouyer megfordítja Buber személyes névmásait, és a Logosz létezésbeli elsőbbségére alapozva Istent jelöli meg a párbeszéd kiinduló pontjának, azaz Énnek.

Isten Szava üdvözítő esemény, lét-kérdés (Karl Barth), mely egész életünkre számot tart, látható jeleket is felhasználva (szentségek), melyek az Egyházat minden pillanatban építik. Isten Igéjének folyamatos aktualitása, mely a protestantizmus által méltán

¹¹ Vö. LOUIS BOUYER: *The Word, Church and Sacraments. In Protestantism and Catholicism*, Desclee, New York, 1961, 81.

¹² Uo. 82.

¹³ Vö. MARTIN BUBER: *Én és Te*, Európa, Budapest, 1991.

hangsúlyozott gondolat, és a Katolikus Egyház felfogásában egyaránt fontos szakramentális vonatkozás, Bouyer teológiájában jól kiegészíti egymást.¹⁴ Krisztus mindig jelen van egyházában, és a szentségeken át beszél hozzá – írja Bouyer.¹⁵ Az Ige hallgatása szükségszerűen liturgia, hiszen ahogyan *Introduction to spirituality* c. művében fogalmaz: „Isten Szavának pusztá hirdetése által is dicsérjük Istent, és ez a Szó önmagában, mint megszentelt ének mutatkozik meg, melyet másként nem, csak tiszta ajkainkkal énekelhetünk, szent örömmel, a szív vallásos félelmével, mely nem csak hívő és alázatos, de egyúttal imádó is”.¹⁶ Az Ige és a szentségek sosem játszhatók ki egymás ellenében, minden ilyen kísérlet egy újabb szeg az ökumenizmus koporsójába.¹⁷ Isten Szavának ez az értelmezése jól beilleszkedik a *Sacrosanctum Concilium*¹⁸ által kijelölt csapásvonalba. Bouyer egyébként 1964-től a liturgikus reform alkalmazásáért felelős szaktanácsadóként járult hozzá a zsinati dokumentum megszületéséhez.

A liturgia közösségi ünneplésében Jézus Krisztus misztériuma folyamatosan jelenvalóvá és korszerűvé válik. Bouyer a *The meaning of the Sacred Scripture* (1958)¹⁹ c. művében Isten Szavát egy olyan zenei témához hasonlítja, mely folyamatosan új harmóniák által gazdagodik egészen addig a pontig, míg végül men-

¹⁴ JAKE C. YAP: i. m., 298.

¹⁵ Vö. LOUIS BOUYER: *The Word, Church and Sacraments. In Protestantism and Catholicism*, 87.

¹⁶ Bouyert idézi JAKE C. YAP: i. m., 294. (ford. tőlem)

¹⁷ Vö. uo. 298.

¹⁸ II. Vatikáni Zsinat: *Sacrosanctum Concilium* (1963), in Diós István (szerk.): *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Szent István Kézikönyvek 2., Szent István Társulat, Budapest, 2000, 47–88.

¹⁹ LOUIS BOUYER: *The meaning of the Sacred Scripture*, University of Notre Dame Press, Notre Dame (IN), 1958.

tális és spirituális világunkat teljesen rabul nem ejti.²⁰ XVI. Benedek pápa *Verbum Domini* kezdetű apostoli buzdítása ehhez a gondolathoz csatlakozik, amikor Jézus Krisztust zenei nyelven szólva *assolónak*, azaz olyan témának nevezi, amelytől az egész mű tartalma függ, s amely egy szimfónián belül újra és újra visszaköszön (VD 13). Ráadásként megemlíteném a szimfónia szó biblikus alapjait (Lk 15,25). Lukács evangélista szerint, Jézus a szimfónia szóval az Atya házában történő együtthangzásra, a Plérómában történő betelepedésre utal. Ennek az igeteológiának színes kibontakoztatója volt Alexandriai Kelemen, aki egy üres és néma univerzum, valamint a pogány mítoszok dalnokainak ellenében hangsúlyozta a Logosz igaz énekét.²¹ Bouyer tehát munkamódszerében egyértelműen a *Szentírást* és az Atyákat tartja legfőbb forrásnak, „*ressourcement* teológus”.

A szentségek Bouyer számára az Egyház életének fontos részét képezik. A hídépítő teológus, aki a protestáns egyházak minden ellenérvét történelmi kontextusban tárja elénk, bemutatja a különböző felekezetek tanításbeli különbözőségét, és helyenként méltatja is az egyházi közösségek mágikus elképzelésekkel szembeni harcok hevületét. Bouyer szerint Isten a fizikai valóságot is felhasználhatja üdvözítő cselekvéséhez, sőt, Krisztus megtestesülése-hússá lévése (ἐνσαρκώσις) ugyanennek az isteni logikának a *princeps analogatuma*. Az Egyház szintén hordozza

²⁰ Vö. JAKE C. YAP: i. m., 295.

²¹ ALEXANDRIAI KELEMEN: *Protreptikosz. Buzdítás a görögökhöz*, Jel, Budapest, 2006. (ford. Tóth Vencel) Ld. még DORU COSTACHE: *Meaningful Cosmos. Logos and Nature in Clement the Alexandrian's Exhortation to the Gentiles*, *Phronema* 28 (2013/2) 107–130. https://www.researchgate.net/publication/280580009_Meaningful_Cosmos_Logos_and_Nature_in_Clement_the_Alexandrian's_Exhortation_to_the_Gentiles

ezt a kettős (szellemi-fizikai; láthatatlan-látható) sémát (SC 2), mely olybá tűnik, minden szentséget jellemez. Az embernek vannak testi dimenziói is, és a megismerése gyakran az empiria szintjéből indul ki – de Isten számára ez sem idegen terület.

Bouyer krisztológiájának vizsgálata kapcsán meg kell említenünk azokat a szerzőket is, akiknek gondolatai a francia teológusra kimutathatóan hatottak. Oscar Cullmann üdvtörténet-felfogását Bouyer is átvette, hiszen ez jól megfelelt az egyházatyáktól tanult idő-koncepciónak. Bouyer számára Krisztus az idő tengelye, karácsony előtt minden csak készület, húsvét után már minden hirdetés. Bouyer az Örök Fiúról szóló művét három fő fejezetre osztja: az első fejezetben (*Preparations*) sorra veszi az Ige megtestesülésének előzményeit, a preegzisztens Logosz ön-kinyilatkoztatását; a második fejezet (*Proclamation*) már a Krisztus-esemény perspektíváját vizsgálja; legvégül a harmadik fejezet (*Knowledge of Faith*) a későbbi korok tanfejlődését elemzi. Így válik Krisztus az üdvtörténelem tengelyévé. Cullmanntól egyébként azt a gondolatot is átveszi, miszerint az apostolok tekintélye és hatalma valamilyen módon közvetíthetetlen, de minden más folytonosság, szukcesszió ebből ered. Ezek a gondolatok elsősorban a történelmi egyházakkal való párbeszéd összefüggésében merülnek fel.²² Fordítsuk azonban figyelmünket újra az Ige és a fizikai valóság kapcsolatára!

A Logosz kezdettől fogva szoktatta magát Karácsony misztériumára, sőt, magát az embert is saját képére teremtetten, hogy majd felferhesse benne sátrát. Az Isteni Ige hozzánk szokása, az emberi lét inváziója szintén már az Egyházatyáknál fellelhető gondolat, melyet

²² LOUIS BOUYER: *The Word, Church and Sacraments. In Protestantism and Catholicism*, 50–53.

Bouyer a szakramentumok összefüggésében szemlél. Isteni cselekvés történik tehát a szentségekben, s így a reformátorok *sola gratia* elve sem sérül, hiszen a kegyelem kieszközlője nem egy mágikus formula vagy a kiszolgáltató szolga személye, hanem Isten egyetemes üdvözítő akarata (1Tim 2,3).

Bouyer tartja magát az Egyház azon tanításához, miszerint a Krisztus által adott üdv-javak legteljesebb formában a Katolikus Anyaszentegyházban állnak fenn. Az „igazi ökumené” számára egymás érdekének méltatásával kell hogy kezdődjön, s finom korrekcióval kell folytatódnia. Bouyer meggyőződése – valamint megjárta –, hogy a Katolikus Egyház őrzi a hitletéteményt (*depositum fidei*) a legtisztább formában, az alapító Krisztus szándékának megfelelően. Krisztus Egyházban-léte erre a garancia, Bouyer kimondatlanul is utal²³ a Máté evangéliumában olvasható jézusi ígéretre: „S én veletek vagyok mindennap, a világ végéig” (Mt 28,20). Jézus proegzisztenciája, azaz értünk való léte az Egyház által minden időben és minden nemzet számára folyamatosan kommunikált valóság, amely elmerít bennünket a misztériumban, és felemel a Szentháromság életébe. Bouyer a többi egyházi közösségtől sem vitatja el az üdvösség lehetőségét, inkább sürgeti őket, hogy hallgassanak logikus következtetéseikre, csak azért, hogy a teljes valóság őrzői lehessenek, ami Jézus Testének egésze.²⁴ Ez a megfogalmazás mintha a Hittani Kongregáció 2000-es nyilatkozatának, a *Domini Iesusnak*²⁵ a teológiáját vetítené

²³ Uo. 89.

²⁴ Uo. 89–90.

²⁵ HITTANI KONGREGÁCIÓ: *Dominus Iesus. A Hittani Kongregáció nyilatkozata Jézus Krisztus és az Egyház egyetlen és egyetemes üdvözítő voltáról* (2000), Szent István Társulat, Budapest, 2000. (ford. Diós István)

előre, mely szerint: „Krisztus és az Egyház sem ösze nem keverhető egymással, sem el nem választható egymástól, egyetlen *teljes Krisztust (totus Christus)* alkotnak”.²⁶ A kommunió az igazi ökumenizmus nyomán azonban csak akkor valósulhat meg, ha mindennapi életünkkel, cselekedeteinkkel is tanúságot teszünk hitvallásunkról.

Ahogyan Isten Igéje és a szentségek nem fordíthatók egymás ellen, úgy Bouyer szerint az Egyház Tanítóhivatala és a *Szentírás* sem. Az apostoli kérésgma azelőtt is létezett, hogy leírták volna. A *Szentírásnak* és a Szent Hagymánynak ugyanaz a forrása, csak megnyilvánulásuk különböző. Isten Igéjének analóg felfogásával találkozunk Bouyer szemléletében, mely a posztkonciliáris iratokban (*Verbum Domini*)²⁷ és teológiai megközelítésekben is visszaköszön (Carlo Maria Martini). A kikristályosodott Isteni Szó, a bibliai kánon nem szakítható ki az egyházi hagyományból, mert az számos veszéllyel fenyeget. Többek között alapot adhat a bibliai szövegek önkényes, tradíciótól idegen értelmezésére. A szent iratokat azért kell a hagyomány fényében fürkésznünk, hogy elkerüljük a „tévedések sötétségét”, és hogy „az isteni Szó az igaz élet legyen számunkra, befogadva Isten szeretetét, mely a Szentlélek által a szívünkbe áramlik”.²⁸ Az Egyház

²⁶ PUSKÁS ATTILA (szerk.): *Élő kövekből épülő Egyház*, 72.

²⁷ Isten Igéjének egységét szem előtt tartva a *Verbum Domini* a következő jelentéssíkokat különbözteti meg: 1) Isten örök Igéje; 2) a megtestesült Ige, Jézus Krisztus; 3) a teremtes – a „Természet Könyve”; 4) az üdvtörténet, különös tekintettel a húsvéti misztériumra; 5) az apostoli igehirdetés és az Egyház élő hagyománya; 6) a *Szentírás*. Az olasz bíboros atya némileg más beosztást és sorrendet kínál az „Ige Szimfóniájára” vonatkozólag. Vö. CARLO MARIA MARTINI: *La Parola di Dio alle origini della Chiesa*, Università Gregoriana, Roma, 1980, 56–58.

²⁸ LOUIS BOUYER: *The Word, Church and Sacraments*, 63.

nem azért áll fenn, hogy az Ige jelentőségét csorbítsa, épp ellenkezőleg, hogy folytonosan hatékonyá tegye. A *Sola Scriptura*-elv katolikus korrekciója után ténylegesen megnyílhat az út Isten Szavának egy jóval gazdagabb és szélesebb horizontú szemléletére.

Isten szava teszi Isten Népét egyetlen néppé: Egyházzá. Bouyer szerint az egyetlen Isten egyetlen Szava egységet visz a világba, aminek következtében a teológiai diszciplínákat is egyesíti. A spiritualitás az Istenről való beszéd legfontosabb kritériuma, hiszen: „száraz és meddő az a teológia, ami nincs átímádkozva és nem dicsőítő jellegű”.²⁹ A teológusnak Bouyer felfogása szerint erről az egységről, erről az igazi szintézisről kell tanúságot tennie. Egy ilyen szintézis három elemből épül fel: az Egyház élő hagyományából, napjaink egyházának életéből és problémáiból, valamint korunk kultúrájából, „melynek problémáitól a kereszténység örökérvényű igazsága sosem választható el”.³⁰ Az emberiség és az Egyház tapasztalata szempontjából is fontos Isten Igéjének befogadása.³¹ Ez a megállapítás már a *Gaudium et Spes*³² kezdetű konstitúció missziós jellegét idézi. A teológia célja Bouyer szerint a közvetítés Isten és ember között, és ennek a szerepnek egyházasnak kell lennie, hiszen egy egyháztalanított teológia pusztán egy szubjektív álmodozássá válik, Krisztus pedig csupán egy mítosz lesz.³³ Az igazi teológia misztikus, őrzi a misz-

²⁹ JAKE C. YAP: i. m., 299. (ford. tőlem)

³⁰ Uo. 300. (ford. tőlem)

³¹ Uo.

³² II. Vatikáni Zsinat: *Gaudium et spes*, lelkipásztori konstitúció az egyházzal a mai világban (1965), in Diós István (szerk.): *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Szent István Kézikönyvek 2., Szent István Társulat, Budapest, 2000, 605–739.

³³ A mítoszok kapcsán rendkívül érdekes és a vallások közötti párbeszéd szempontjából fontos gondolat, hogy Bouyer

tériumot, hiszen hozzátehetjük, misztériumokból (Szentháromság, Egyház, szentségek s különösképp az Eucharisztia) táplálkozik.³⁴

Befejezés

Befejezésül az *Aperuit illis* kezdetű apostoli levél üzenetének fényében napjaink egyházi helyzetére reflektálva fogalmazzuk meg zárógondolatainkat. Krisztus „aki ugyanaz tegnap, mint ma”, Isten Igéje ebben a vészterhes időszakban is folyamatosan kommunikálni akar a világgal, üdvözíteni akarja minden teremtményét. A kinyilatkoztatás megünneplésének szokásos módjai a vírushelyzet következtében – ki kell mondanunk – esetenként veszélyessé is válhatnak, az Élet Igéjének ünneplése ez a csúcsszerű mozzanat, amelyben menny és föld összeér, életellenes is lehet még a legszigorúbb szabályok betartása mellett is. Ezért Isten Népeinek tagjaiként, az idők jeleinek figyelembe vételével Isten Szavának egyéni tanulmányozása, a *lectio divina* – miként arra Ferenc pápa az *Aperuit illis* kezdetű *motu proprio*jában rámutatott – kulcsfontosságú az ilyen elszigeteltség idején. A *Szentírással* való egyéni foglalkozás segítségünkre lehet ebben az egzisztenciális dialógusban Teremtő és teremtménye között. Figyelnünk kell azonban arra, hogy ez az olvasás nem maradhat individualista, mindenkor

szerint a Logosz megtisztítja a mítoszokat, és az isteni kinyilatkoztatás eszközeivé teheti őket, csakúgy, mint ahogyan az Izraelt körülvevő nemzetek (Egyiptom, Babilon stb.) mítoszaival tette. Bouyer Jusztinosz nyomán vallja, hogy ezek a mítoszok bukás miatt démoni interferencia hordozói, mégis méltatja őket mint az ember istenkeresésének kifejező eszközeit.

³⁴ Vö. JAKE C. YAP: i. m., 300.

az Egyház élő hagyományából kell hogy táplálkozzon – ahogyan azt Bouyer is hangsúlyozta. Hatvan év távlatából elmondhatjuk, hogy a forrásokhoz való visszatéréshez való visszatérés, a „*ressourcement ressourcement*-je” termékenyítő erejű lehet napjaink egyházas természetű teológiai gondolkodására. Bouyer kiaknáztatlan teológiai gondolatainak megismerése mindmáig előttünk álló feladat s egyúttal kulcs a II. Vatikáni Zsinat tanításának megértéséhez.

Bibliográfia

- BENEDEK PÁPA, XVI.: *Verbum Domini. XVI. Benedek pápa szinódus utáni apostoli buzdítás Isten szaváról az egyház életében és küldetésében a püspököknek, a klérusnak, az Istennek szentelt személyeknek és a laikus hívőknek* (2010), Pápai Megnyilatkozások 47., Szent István Társulat, Budapest, 2011. (ford. Diós István) <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=411>
- BOUYER, LOUIS: *Le Consolateur*, Cerf, Paris, 1980.
- BOUYER, LOUIS: *Le Fils Éternel*, Cerf, Paris, 1974.
- BOUYER, LOUIS: *Le Père invisible*, Cerf, Paris, 1976.
- BOUYER, LOUIS: *The eternal Son. A theology of the Word of God and Christology*, Our Sunday Visitor, Huntington (IN), 1978.
- BOUYER, LOUIS: *The meaning of the Sacred Scripture*, University of Notre Dame Press, Notre Dame (Ind.), 1958.
- BOUYER, LOUIS: *The Word, Church and Sacraments. In Protestantism and Catholicism*, Desclee, New York, 1961.
- BUBER, MARTIN: *Én és Te*, Európa, Budapest, 1991. (ford. Bíró Dániel)
- COSTACHE, DORU: Meaningful Cosmos. Logos and Nature in Clement the Alexandrian's Exhortation to the Gentiles, *Phronema* 28 (2013/2) 107–130. [online] https://www.researchgate.net/publication/280580009_Meaningful_Cosmos_Logos_and_Nature_in_Clement_the_Alexandrian's_Exhortation_to_the_Gentiles
- FERENC PÁPA: *Aperuit illis. Megnyitotta értelmüket kezdetű motu proprio apostoli levele* (2019), Pápai Megnyilatkozások 56., Szent István Társulat, Budapest, 2020.

- HITTANI KONGREGÁCIÓ: *Dominus Iesus. A Hittani Kongregáció nyilatkozata Jézus Krisztus és az Egyház egyetlen és egyetemes üdvözítő voltáról* (2000), Szent István Társulat, Budapest, 2000. (ford. Diós István)
- KELEMEN, ALEXANDRIAI: *Protreptikosz. Buzdítás a görögökhöz*, Jel, Budapest, 2006. (ford. Tóth Vencel)
- MARTINI, CARLO MARIA: *La Parola di Dio alle origini della Chiesa*, Universita Gregoriana, Roma, 1980.
- PUSKÁS ATTILA (szerk.): *Élő kövekből épülő Egyház. Az Egyház természete és küldetése – ekkleziológiai reflexiók*, Szent István Társulat, Budapest, 2011.
- YAP, JAKE C.: Louis Bouyer and the Unity of Theology, in Gabriel Flynn – Paul D. Murray (szerk.): *Ressourcement. A Movement of Renewal in Twentieth-Century Catholic Theology*, Oxford UP, Oxford, 2012. [<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199552870.003.0020>]
- VATIKÁNI ZSINAT, II.: *Dei Verbum*, dogmatikai konstitúció az isteni kinyilatkoztatásról (1965), in Diós István (szerk.): *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Szent István Kézikönyvek 2., Szent István Társulat, Budapest, 2000, 407–441.
- VATIKÁNI ZSINAT, II.: *Gaudium et spes*, lelkipásztori konstitúció az egyházzal a mai világban (1965), in Diós István (szerk.): *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Szent István Kézikönyvek 2., Szent István Társulat, Budapest, 2000, 605–739.
- VATIKÁNI ZSINAT, II.: *Sacrosanctum Concilium* (1963), in Diós István (szerk.): *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Szent István Kézikönyvek 2., Szent István Társulat, Budapest, 2000, 47–88.